

c) Mandáty C, v Ženevě dne 17. prosince 1920 pro dřívější Německou Jihozápadní Afriku (Jihoafrická Unie), německou Samou (Nový Zéland), ostrov Nauru (Velká Britanie) i ostatní dříve německé državy v Tichém oceáně jižně od rovníku (Australie) a severně od rovníku (Japonsko) opravňují mandatáře spravovati tato území, jako kdyby tvořila součást jeho vlastního území, tito mají však bdíti, aby byl zakázán obchod s otroky a aby nebyla povolena žádná nucená práce (vyjma pro podstatné veřejné práce a ve veřejných podnicích a to za náležitou odměnu), aby byl kontrolován obchod se zbraněmi a střelivem, a dožívání lihových nápojů domorodcům zakázáno.

§ 54. Obchodněpolitické vztahy mezi koloniemi a jejich zeměmi mateřskými.

I. Za rozkvětu merkantilismu bývaly třetí státy z jakéhokoliv řádného obchodu s koloniemi vytlačeny a odkázány na podloudnictví, a to do té míry, že leckteré významné zámořské osady (zejm. proti kontinentálním a ostrovním državám španělskoamerickým) děkují za vznik převážně snaze nabytí opor a shromáždíšť pro toto, kdysi nad míru důležité illegitimní odvětví obchodu a plavby. Koloniální soustavy španělská, francouzská, holandská i anglická (tato až do pol. 19. stol.) ukazují tytéž základní rysy diferencování s jedné strany ve prospěch země mateřské, s druhé ve prospěch kolonií, až k úplnému uzavření. Výhodnostní doložka v koloniích by tedy byla znamenala rovnost cizích států navzájem, nikoli však rovnost kontrahenta se zemí mateřskou.

V Anglii muselo zboží z osad anglických až do 19. stol. jíti nejprve do Anglie a naopak směl přívoz do kolonií se dítí jen z přístavů anglických. Obrat zahájen byl sice v Anglii již po odpadnutí Spojených států amerických, první velké reformy však protáhly se ještě po desítiletí. Dokud Anglie trvala při celní ochraně, panovala mezi ní a jejími osadami dalekosáhlá soustava preferenční: mírnější cla pro dovoz nejhlavnějšího zboží — dříví, obilí, tabák, cukr, čaj, káva, zázvor, bavlna, indigo a j. barvíva — z anglických osad do Velké Britanie a naopak bezcelnost nebo přednostní sazby pro dovoz anglických výrobků do britských osad. Teprv když agitaci manchesterskou Anglie přešla v l. 1842 až 1860 k liberální soustavě tržební politiky, odstraňovala postupně i vzájemná přednostní cla mezi mateřskou zemí a kolo-

niemi a náhradou zato největším osadám, r. 1849 Kanadě a r. 1854 ostatním autonomním koloniím, jižní Africe, Australii a Novému Zélandu, poskytnuto právo zcela svobodně upravovati svou politiku celní a obchodní — toliko právo uzavíratí obchodní smlouvy pro kolonie a účastníci se smluv země mateřské vyhradila si Anglie sama. Anglie nebránila svým osadám zříditi samostatná celní území a obklopiti se celní ochranou, která dlouho platila v téže výši a týmž způsobem pro zemi mateřskou jako pro cizinu.

Avšak i později — s krátkou výjimkou let 1860 — provozovala Anglie v svých osadách politiku otevřených dveří, t. j. stejného posuzování všech států bez privilegovaného postavení některé koloniální velmoci, jen fakticky, nikoli mezinárodně-právně, takže mohla kdykoliv opět zavést zvláštní úpravu obchodní politiky koloniální. Jenom počátkem let 1860. (v obchodní smlouvě s Belgií r. 1862 a s celním spolkem německým r. 1865) zavázala se Anglie upustiti od všeho celního diferencování jak ve svých osadách, tak v samé Anglii: produkty států celního spolku neměly podléhati v anglických osadách a državách vyšším nebo jiným dávkám přívozním než stejné výrobky anglické nebo kterékoli jiné země, a naopak i vývoz z těchto kolonií a držav neměl býti podroben vyšším nebo jiným dávkám než vývoz do Anglie.

Časem domáhaly se však některé kolonie, zvl. Kanada i Austrálie, větší účasti v zásobování mohutně vzrostlého trhu anglického svými produkty. Když pak od počátku let 1880. průmyslovou soutěží ciziny nastávala stagnace a později dokonce poměrný pokles v skvělém rozvoji anglické vnější tržby, zdvihal a organizoval se znenáhla i v Anglii proti slavené druhdy svobodnotržební soustavě odpor, jehož ideovým podkladem byla jednak ochrana anglického průmyslu před levnou soutěží americkou a německou, jednak plán hospodářského společenství a zejména celního spolku s koloniemi. Celé obrovské britské imperium mělo býti naproti cizině jednotným obvodem světospodářským s jednotnou celní hranicí, s výhodnými však diferencními cly pro vzájemný obchod mezi jednotlivými obvody imperia. V Londýně konána r. 1887 první koloniální konference, na níž oficiálně přetřásána otázka vzájemné obchodní přednosti mezi mateřskou zemí a osadami (vláda anglická chovala se odmítavě), r. 1892 postavení při volbách do poslanecké sněmovny po půl století poprvé kan-

didáti ochranářští, r. 1894 následoval druhý, již úřední kongres oficiálních zástupců vlád anglické a koloniálních a r. 1897 třetí. Vedení oprávců tarifu přejal J o e C h a m b e r l a i n. Téhož roku vypověděla Anglie k naléhání kanadské vlády obchodní smlouvu s Německem z r. 1865, čímž uvolnila dráhu k položení základů pro říšskou celní unii britskou.

Hned od 30. června 1898 poskytla Kanada, nejstarší a nejlidnatější z anglických autonomních kolonií, Anglii přednostní cla, toto snížení cel stoupalo pak postupně z 12½% na 25% a posléze na 33½%, tedy z osminy až na třetinu. Když Kanada odepřela Německu sazby přednostního tarifu britského a poskytovala jen svůj tarif střední, který obsahuje hlavně položky málo významné pro průmyslové státy, vypukla celní válka kanadskoněmecká, přednostních cel pro britské výrobky však neodstranila. Naopak r. 1906 následoval celní spolek jihoafrický, v nějž se po burské válce r. 1905 sloučily kapská kolonie, Natal, Transvaal a jiné menší obvody, r. 1907 Austrálie a Nový Zéland. Přednostních cel platných pro britské výrobky v osadách užívá se i ve vzájemném obchodě mezi jednotlivými koloniemi, jako mezi Kanadou a britskou Západní Indií, reciproční smlouvy jsou od r. 1905 i mezi Kanadou, Austrálií a Novým Zélandem. V témže směru působí dále jednotné listovní porto v celé britské říši, budování nových dopravních cest k dosažení nezávislého na cizině transportního a telegrafního spojení mezi územími britské říše i přibližování soustav právních.

Kolonie poskytovaly dosud britskému dovozu přednostní cla bez všeliké celněpolitické protidávky — požadavek, aby zato byla produktům britských osad poskytnuta diferenní cla dovozná alespoň na některé hlavní produkty, zvl. obilí, setkal se v Anglii s odporem zejm. v kruzích dělnických, jelikož předpokládá celní uzavření proti veškeré ostatní cizině, kolonie však dodávají Anglii jen asi čtvrtinu její potřeby potravin a surovin.

Obchodněpolitické osamostatnění anglických kolonií zračí se i formálně v tom, že kdežto v starších smlouvách obchodněpolitických Anglie zpravidla disponovala svémocně i svými zámořskými osadami — do smluv bývaly, arci ne vždycky, zahrnuty States and Possessions including Colonies and Foreign Possessions — asi od počátku let 1880. skoro každá obchodní smlouva anglická obsahuje ustanovení, že nelze jí použítí na zámořské colonies, possessions or protectorats (nebo alespoň na Indii a sa-

mosprávné kolonie), leč že by tyto do určité lhůty (obyčejně jednorochní) samy svůj přístup prohlásily. Vždy však hleděla Anglie zabezpečiti koloniálním produktům i pro případ, že by se ke smlouvě nepřipojily, alespoň bezpodmínečnou doložku výhodnosti (complete and unconditional most-favoured nation treatment).

Podle dnešního stavu je »britská říše« skupina útvarů velmi odlišných co do rasy, povahy i politického vývoje a postavení v celkovém rámci imperia. Britští autoři rozeznávají tyto složky: 1. Britské ostrovy: Anglie, Skotsko a Wales, severovýchodní Irsko (Ulster) dosud v unii s Velkou Británií, ač zároveň samosprávné co do vnitřních záležitostí; ostrovy se samostatnou správou: ostrov Man a ostrovy v průplavu La Manche; 2. samosprávná dominia kanadské, Státní obec australská, Unie jihoafrická (federace států Natal, Kapsko, kolonie oranžská, transválská a jihozápadní Afrika), dominia Nový Zeeland, Nový Foundland a Indie, které byvše v rámci britské říšské delegace zastoupeny samostatně na mírové konferenci, staly se mírovými smlouvami vedle mateřské země zakládajícími členy Společnosti národů, dále Svobodný stát irský (na základě smlouvy ze 6. prosince 1921 s týmž postavením jako zejm. Kanada) a Rhodesia; 3. kolonie (dříve »korunní«), částečně se sbory zastupitelskými, částečně bez nich (západní Indie, západní a východní Afrika, kolonie a državy v středozemním moři Gibraltar, Malta, Cypr, na dálném východě zejm. v tichém oceáně a j.); 4. protektoráty (dva v Asii, Straits Settlements — Singapur, Penang, Malakka — a severní Borneo; v západní a jižní Africe, a ve východní zejm. Konja a Zanzibar; Egyptu přiznala Anglie v září 1920 opět samostatnost) a 5. mandátární teritoria spravovaná na základě pověření Svazem národů (Německá Nová Guinea, Samoa, Německá jihozápadní Afrika). Pojitky této přerostlé říše s tak rozmanitými odstíny v samostatnosti různých součástí jsou kromě osoby panovníkovy loďstvo, vládní guvernéri, říšský apelační dvůr a říšská konference (zejm. v r. 1917, 1921 a 1923).

III. Jiné státy starou preferenční politiku sice časem zmírnily a upravily, avšak od diferenčního posuzování zboží či plavby nikdy zcela neupustily. Francie setrvala i v dobách své liberální obchodní politiky při soustavě dalekosáhlých vzájemných předností a všechn novější vývoj směřuje ke sloučení všech území francouzských v jakousi jednotu celní, k volnému připuštění

francouzských výrobků v koloniích a naopak francouzskokoloniálních v zemi mateřské, za podmínky, že se vzájemný obchod mezi Francií a jejími osadami děje přímo a nadto po lodích francouzských. Většinu svých kolonií posuzuje Francie pod názvem »assimilované osady« prostě jako celní tuzemsko, kde platí pro dovoz z celní ciziny (až na jisté výjimky) celní tarif země mateřské. Při dovozu do Francie požívají tyto země buď celní svobody, nebo u finančních cel nižších sazeb. Ostatní kolonie, t. zv. autonomní, mají tarify s přednostními cly navzájem a pro zemi mateřskou. Také koloniální vývozní cla jsou pro vývoz do Francie snížena, aby se mateřské zemi zabezpečil levný přívoz surovin. Cizozemský dovoz do francouzských kolonií byl zejména od celního zákona r. 1892, kterým vzájemná přednostní politika Francie s jejími osadami byla přímo dalekosáhle vybudována, francouzskou tržbou silně zatlačen, a nastala-li v tom od počátku 20. století jistá stagnace, vězela příčina v tom, že se francouzský průmysl vývozní vždy více soustřeďuje na přepychové zboží, pro něž arci v osadách málo jest půdy — avšak to právě zase pudilo k zesílení francouzské protekční politiky ve styku s koloniemi, aby jinak neodvratná převaha soutěže cizozemské byla celnětarifními opatřeními vyloučena. Přednostní postavení Francie vůči jejím koloniím bylo novějšími obchodními smlouvami uznáno a staré koloniální kapitulace zrušeny, státům cizím přiznány jen nejvyšší výhody u srovnání s jinými cizími zeměmi, vyjímajíc přednostní práva Francie (Německo vzdalo se r. 1896 stran Tunisu práv z kapitulací a výsad svých konsulů a příslušníků, podobně u Madagaskaru po jeho prohlášení za francouzskou kolonii v r. 1896).

Předválečná obchodní politika Ruska k zemím asijským měla ráz merkantilistické snahy dosahovati hospodářských cílů mocí politickou. R. 1889 zavázána Persie připustiti stavbu silnic a železnic v severních provinciích jen ruskými podnikateli a přijímatí půjčky pouze od Ruska, čímž zajištěny ruským podnikatelům i dodávky věcné; dráhy zakaspická a zakavkazská uzavřeny pro mezinárodní transit směrem do Persie úplně, takže vývoz ze západní Evropy do severní Persie byl vnučován na cestu oceánem a karavanami přes Trapezunt nebo některý z jižních přístavů a severní Persie byla politicky i hospodářsky již vlastně státem vasalským.

Od Číny hledělo Rusko již od 17. stol. (smlouva Nerčinská

z r. 1689) dosíci hospodářských monopolů alespoň v částech severních a západních, proniklo již v první polovině 19. stol. smluvně do Mongolska a Mandžurska a nabytím území středoasijských i do Číny jihozápadní (čínského Turkestanu). R. 1896 dosáhlo Rusko dovolení vésti sibiřskou dráhu středem Mandžurska a r. 1898 vystavěti její odbočku na jih do současně získané držby poloostrova Liantungu s Porth Arthurem a Dalným. Celní hranice ruská, která končila před Poamuřím, r. 1858 a 1860 od Číny nabytým, posunuta r. 1901 po dokončení sibiřské dráhy až k hranicím politickým, sibiřské toky upraveny pro plavbu až téměř k branám Číny, železniční sazby dopravní stanoveny směrem východním v zájmu ruského exportu dle zásady tarifu stupňového.

Již v obchodní smlouvě s Německem r. 1894 si Rusko vyhradilo, že se ustanovení její nevztahují na ony úmluvy, jimiž jsou či budou upraveny obchodní vztahy mezi Ruskem a sousedními s ním státy a zeměmi Asie, a stejně ustanoveno při změnách této obchodní smlouvy z r. 1904, samo pak poskytlo těmto zemím pro jejich dovoz do Ruska přednostní cla a svému vlastnímu průmyslovému vývozu do nich dávalo vysoké celní restituce a vývozní premie. Do r. 1909 požívala východní Sibiř bezcelného dovozu pro všechno zboží přivážené přes přístavy při ústí Amuru a jižně od něho i přes pozemní hranice Korey, Mandžurska a Mongolska, kdežto do války bylo cla prosto pouze zboží přicházející z evropského Ruska, všechno ostatní, necht' bylo dováženo po souši či po moři, podléhalo obecnému ruskému tarifu celnímu. Rusko poskytlo dále přednostní cla dovozu z Persie (surová bavlna, jižní plodiny) a vývoz do Persie podporovalo vysokými celními restitucemi a premii vývozními, přičleňujíc si tak severní Persii, kterou vojensky již obsadilo, také hospodářsky. R. 1913 konečně pokusilo se dohodami s tamnějšími kněžskými státy přičlenit si hospodářsky i vnější Mongolsko přednostními cly proti Japonsku a Číně namířenými. Celní politika stala se prostředkem politiky koloniální, za celněpolitickým přičleněním následovalo koloniální a za tímto přivtělení státní.

Pro Spojené Státy náleží Portoriko, Havai a Aljaška k celnímu tuzemsku — ve vzájemném obchodě se tedy cla nevybírají a na venek platí cla americká — z Filipín podléhá v Unii od r. 1919 clu pouze rýže a pro dovoz cukru, tabáku a doutníků předepsány určité kontingenty, samojské produkty jdou do Unie

beze cla, kdežto americké na samojských ostrovech nepožívají zvláštní přednosti. I se samostatnými státy střední a jižní Ameriky smlouvá Unie pro odbyt svých tovarů soustavu celních předností.

Portugalsko vybírá z produktů svých kolonií pravidelně jen polovici jinak platného cla a kolonie poskytují výrobkům země mateřské rovněž alespoň poloviční celní slevu až k úplné bezcelnosti, a zvláštní výhody požívá i pouhý prostředkovatelský obchod s cizím zbožím, jdoucím přes portugalské přístavy do portugalských osad, do portugalské východní Indie plati 20proc. sleva celní.

Také Španělsko poskytuje svým africkým držávám a Kanárským ostrovům některé celní úlevy z platného jinak tarifu minimálního, kdežto vzájemná celní osvobození poskytují Španělsku jen jeho državy africké.

Celního diferencování s koloniemi neznalo jen Holandsko a Německo, v kterém do r. 1893 platil pro německé koloniální produkty plný tarif generální, kdežto pro francouzské, holandské nebo anglické osadní produkty tarif smluvní.

IV. Soustava přednostního posuzování zemí politicky závislých nebo spojených a zjevné snahy posledních desetiletí vytvořiti velická hospodářská teritoria jednotnou hospodářskou politikou ovládaná, vyvolaly zvl. v Německu (Wagner, Schmolle, Sering a j.) theorii tří říší světových, Anglie, Spojených Států a Ruska, které slučující území obdařená co nej-různějšími přírodními podmínkami a tudíž co možná hospodářsky soběstačná, mohou svým hospodářským imperialismem — uzavřením se proti všem státům externím — učiniti na sobě hospodářsky závislými všechny ostatní menší státy. Vedle britského imperialismu bylo to zejm. »americké nebezpečí«, hrozící ovládnutí evropského hospodářského obvodu Amerikou, které v Německu a Rakousku podnítilo nejprve zřízení »středoevropského spolku hospodářského« od r. 1902 z kruhů národohospodářů vědeckých i praktických (Julius Wolf, Schäffle; G. Siemens) k propagaci obchodněpolitické preference mezi Německem a Rakousko-Uherskem.

Když pak vlivem Americké Unie muselo se Německo vzdáti kolonisačních záměrů v Brasilii, Argentině a j. územích jihoamerických, zatím co Francie za nejnovějšího koloniálního rozmachu světa uzavřela přednostní soustavou silněji či mírněji širá

pevninská i ostrovní území v severní a střední Africe, v indickém a jižním oceáně a v Zadní Indii, projevovány v kruzích všeneckých již před válkou a tím mocněji pak za války snahy po zřízení převážně německého imperia od moře severního a baltického přes Rakousko a Uhersko i Balkán, Malou Asii a Syrii až k zálivu Perskému pod heslem »B e r l i n - B a g d a d«, nebo alespoň snahy po co nejužším hospodářském spěti a co možná celní unii mezi Německem a Rakousko-Uherskem, která by Německu zjednala přechod k Terstu a Balkánu a při náležitém zintenzivnění zemědělské produkce zejm. uherské a balkánské učinila výživu Německa nezávislou na přívozu z jiných skupin světohospodářských. Snahy tyto, vědeckými národohospodáři říšskoněmeckými většinou (zejm. Diehl, Eulenburg) potírané, zničeny porážkou Německa a rozpadem Rakousko-Uherska.

§ 55. Sociální otázka v obchodě.

Pomocné síly, jichž vyžaduje pokročilejší obchod právě jako vyspělejší výroba, jsou jednak nekvalifikované pro hrubší práce (balení a roznášení, skládání a převážení zboží a pod.), jednak kvalifikované, pro podporu zaměstnavatele ve výkonech specificky obchodnických (»obchodní příručí«, »kupečtí zřízení« a pod.).

Takových obchodních pomocníků používala velkotržba již v klasickém starověku pro své rozsáhlé obchodní a peněžní styky v tuzemsku i s cizinou, drobná tržba teprv od vzniku rozsáhlých a skvělých skladů (v Římě po druhé válce punské). Byli jimi většinou otroci a kromě těchto v Řecku metoikové, v Římě propuštěnci, později též svobodní, kteří dosahující — při známém opovrhování svobodných Řeků a Římanů pravidelnou činností výdělkovou — od svých pánů zmocnění k nákupu i prodeji, dispoicce nad celými náklady lodními, správy pobočných nebo i hlavních závodů a tím samostatného a hmotně výhodného postavení, zařizovali potom sami obchody, jichž se bývalí jejich pánové účastňovali jen ziskovými podíly.

Ve středověku tuzemské kupectvo, vznikající od 11. a 12. století, zaměstnávalo při skrovnosti rozsahu a primitivnosti provozu dlouho kromě členů vlastní rodiny jen málo pomocných sil, jejichž sociální postavení se většinou nelíšilo od postavení tovaryšů řemeslnických — obchodní pomocníci povyšovali se však